

TURISME I TERRITORI A LES ILLES BALEARS*

18 CONCLUSIONS GENERALS SOBRE LA GEOGRAFIA, LA HISTÒRIA, ELS IMPACTES I LA POLÍTICA DEL TURISME A LES ILLES BALEARS

Climent Picornell¹

RESUMEN: Turismo y territorio a las islas Baleares.

El turismo y sus efectos sobre el territorio —la sociedad y el medio ambiente— de las islas Baleares han sido los factores determinantes para entender los procesos del cambio general que se ha producido en las islas, durante la segunda mitad del siglo XX. El modelo territorial ha cambiado substancialmente, revalorizándose las zonas litorales turísticas y vaciándose, económica y poblacionalmente las zonas interiores. La sociedad de las islas Baleares ha modificado su estructura y sus comportamientos sociales y territoriales. La causa principal que ha desencadenado, en efecto de cascada, estas modificaciones, ha sido la masiva afluencia de turistas a las islas, a partir de los años sesenta. Este modelo se va formando en sucesivas etapas históricas, desde 1900 hasta la década de los años ochenta y puede percibirse, más claramente, a partir de los años sesenta en que se desarrolla el turismo de masas. Este, dará lugar a un modelo territorial desequilibrado y afectará, en gran medida, a la gestión económica, política y social de los diversos colectivos insulares.

Las actitudes del actual gobierno de Baleares—con competencias casi exclusivas en materia turística—son contestadas por la oposición y por una parte de los empresarios turísticos. Esta cuestión nos acerca a una visión del futuro de las islas Baleares —en materia turística— no consensuado, ni con acuerdos generales. Sin embargo las posturas de los colectivos sociales, económicos y políticos optan, mayoritariamente, por una planificación del futuro turístico, basada en una diversificación de la demanda, una limitación de la oferta y una protección de los espacios naturales que quedan aún en las islas Baleares.

PALABRAS CLAVE: Turismo, Impactos del Turismo, Islas Baleares.

ABSTRACT: Tourism and Territory in the Balearic Islands.

Tourism and its effects on territory —society and the environment— in the Balearic Islands are decisive factors in the understanding of the process of general change undergone in the islands during the second half of the 20th century. The territorial patterns has changed considerably, with the coastal resort areas becoming revalued and the inland areas emptying of financial resources and inhabitants. Both social structure and social and territorial behaviour in the society of the Balearic Islands have been modified. The main cause of this chain reaction of change has been the mass influx of tourists to the islands from the 1960's onwards. This model takes shape over series of historical periods between 1900's and the 1980's and is more clearly perceived after the 1960's with the development of mass tourism, giving rise to an unbalanced territorial model which seriously affects the financial, political and social management of the various islands groups.

The attitudes of the present Local Government in the Balearics —with almost exclusive powers in tourism affairs— are contested by the opposition and by a sector of the tourism industry. This brings us to a vision of the future of the Balearic Islands —from the point of view of tourism— as a future without general agreement. However, the choice of the majority of social, economic and political groups is to plan for the future of tourism, by diversifying demand, limiting supply and protecting those natural areas which still survive in the Balearic Islands.

KEY WORDS : Tourism, Impacts of Tourism, Balearic Islands.

* Conclusions del treball de Climent PICORNELL: Turisme i Territori a les illes Balears. 1989. VI Volumes. Publicació en microfites. Servei de Publicacions de la Universitat de les Illes Balears. Palma 1991 (en premsa).

1. Departament de Ciències de la Terra de la Universitat de les Illes Balears.

1. Dins el corrent de la Geografia Social, la Geografia de l'Oci, sobretot a partir de la segona guerra mundial, va adquirint importància i un cert acord que dictamina que la Geografia de l'Oci hauria d'estudiar les formes d'organització i els processos amb transcendència espacial desencadenats pels grups humans a l'hora de satisfer la funció vital de la recreació.

Una part d'aquesta Geografia de la Recreació el compon la Geografia del Turisme. L'estudi del turisme és l'estudi de la gent lluny del seu hàbitat usual, dels establiments que responen als requeriments dels viatgers i dels impactes que efectua en l'economia, el medi ambient i el benestar social dels qui reben els turistes. Això inclou, també, les motivacions i experiències dels turistes, les expectatives i les obres fetes per als residents a les àrees de recepció, i, també, el paper jugat per nombroses agències i institucions que hi intervenen.

La Geografia del Turisme usa un marc bàsic de referència que és el resultat del sistema origen-conexió-destinació dels turistes, la qual cosa forneix un efectiu recurs integrat per a investigar el que és inherent a la seva particularitat com a fenomen geogràfic. També l'escala geogràfica és una altra de les grans característiques organitzatives de la Geografia del Turisme, amb un focus canviant cap a les escales internacional, estatal, regional, comarcal i local. Els vincles entre aquestes escales són, també, ressaltats. Una funció bàsica de la Geografia del Turisme és la de demostrar com les tècniques geogràfiques i la perspectiva territorial del fenomen té una aplicació pràctica a la seva planificació i al seu marketing i, també, a la valoració i resolució dels impactes provocats.

Són pocs, encara, els tractats que encapçalin el seu nom amb el de Geografia del Turisme, com una nova branca temàtica de la Geografia, tot i que, últimament, hi ha aportacions significatives. La majoria de les aproximacions s'han fetes des del camp de la Geografia General i de la Geografia Regional, tant a nivell internacional com a l'Estat espanyol.

L'aportació feta pels estudiosos al coneixement del fenomen turístic a les illes Balears es pot catalogar de considerable, i augmenta en quantitat a mesura que el turisme esdevé l'activitat econòmica primordial de les Balears. Els estudis de caire econòmic són els més nombrosos, seguits pels realitzats pels geògrafs —alguns d'ells de caire no estrictament geogràfic—; després —i disminuint el seu cabal— sociòlegs, antropòlegs, naturalistes i altres molt variats. La Geografia del Turisme de Balears gaudeix d'una bona tradició de reflexió sobre el fenomen (amb absència de modelacions teòriques), lligada en bona part a la creació del Departament de Geografia (posteriorment de Ciències de la Terra) a la Universitat de les Illes Balears. Tant és així que la majoria dels

seus integrants, reflexionen i publiquen sobre la influència del turisme, en els seus respectius camps d'especialització. De totes maneres, es nota a faltar una aproximació global al fenomen turístic balear des del camp de la Geografia.

2. La Demanda, una de les variables avaluades del turisme a les Balears, considerada com els turistes estrangers i espanyols que vénen a passar unes vacances a les illes Balears, comença a tenir xifres significatives a partir dels anys cinquanta. Creix molt els anys seixanta, turisme de masses, i fa entrar les illes dins el que s'anomena el "boom turístic" que continua ininterrompudament fins a la crisi de principis dels anys setanta. Superada aquesta crisi, durant els anys vuitanta es torna a incrementar (es parla del "segon boom"), tot i que el creixement ja no és tan sostingut, sinó que presenta oscil·lacions que fan parlar de crisis relatives. Entre 1980 i 1986 el nombre de turistes creix un 47% i l'any 1988 s'arriba a la xifra de 7.300.000 turistes.

Britànics, alemanys, espanyols i francesos es reparteixen, per aquest ordre, en l'actualitat, el pes de la demanda turística (durant els anys cinquanta, espanyols i francesos eren els grups més nombrosos). Ara mateix, el mercat britànic, un 41,4% del conjunt de la demanda turística balear, és determinant en la configuració del total. Això es pot comprovar en les oscil·lacions que aquest únic integrant del mercat provoca en el conjunt de la demanda, per exemple l'any 1985.

Les localitzacions a les zones turístiques demostren que a la zona de Palma predominen espanyols i escandinaus; a la costa de Ponent, britànics, com a la zona de Tramuntana i a la badia de Pollença; a la badia d'Alcúdia, alemanys i britànics; i a la costa de Llevant, alemanys i britànics.

Cada dia amb més insistència s'afirmen els costos socials del turisme massiu a les Balears, ja que de cada cop s'obté una rendibilitat menor d'un turisme estranger que veu com la diferència de preus entre el seu país i les illes Balears és de cada vegada més petita. La despesa turística és de cada vegada menor i es tracta d'una degradació més ràpida del que es podria admetre en una destinació turística de moda durant tants anys.

L'efecte multiplicador del turisme es basa en l'acceleració d'una sèrie d'activitats recolzades sobre el creixement constant d'una sola variable que, en disminuir, provoca la recessió d'aquestes activitats. La creixent afluència de turisme "marginal" (de poca despesa) produeix un deteriorament d'infraestructura i de recursos no renovables (els anomenats "costos socials") que no és cobert per les simples rendes hoteleres

3. L'oferta turística de les illes Balears, la dividim entre l'oferta hotelera i l'extrahotelera. L'oferta ho-

telera amb el 26,2% (1987) del total de l'estat espanyol és la primera per comunitats autònomes. Hi ha tantes places hoteleres a Balears com a Grècia o a Iugoslàvia i més que a Portugal, Bèlgica o Suècia. Els hotels es troben distribuïts, segons les places hoteleres, en un 76,4% a Mallorca, un 16,7% a Eivissa, un 5,6% a Menorca i un 1,3% a Formentera. L'edat dels hotels és considerable, en torn els divuit anys de mitjana. Hi ha pocs hotels de luxe, molts hotels de tres estrelles i una mitjana de places per establiment al voltant de 160. L'oferta extrahotelera està composta quasi exclusivament pels apartaments turístics, molts d'ells no legalitzats i de difícil comptabilització, tot i que se suposa que l'oferta d'apartaments supera ja l'oferta hotelera. Aquest canvi en l'estructura de l'oferta es produeix a les darreries dels anys setanta, com a resultat d'un canvi en els gustos de la demanda, una menor inversió i uns costos d'explotació, també inferiors als dels hotels. Un creixement desorbitat durant els últims anys vuitanta, distorsiona fortament el mercat de places turístiques.

L'empresariat turístic de les illes Balears ha anat sofrint processos d'adaptació a les situacions, canviant, del turisme balear. Els primers empresaris, denominats tradicionals, donen pas als empresaris oportunistes que creixen juntament amb el finançament dels tour operators. L'aparició de l'empresariat financer planteja una certa coherència a la futura adaptació de l'oferta mitjançant la cadena hotelera, l'associació empresarial o la federació d'hotels. L'any 1975, el 27,8% de les places hoteleres eren explotades per cadenes hoteleres; l'any 1986 eren ja un 42,7%. En els últims deu anys que s'han analitzat, de 1978 a 1988, els costos de personal han augmentat, mentre que han disminuït els de les matèries primeres. El finançament de la planta turística a Balears s'inicià per part dels tour operators, continuà amb la banca oficial i no ha estat fins a partir de 1980 que la banca privada ha començat un finançament generalitzat del sector turístic.

4. L'estructura dels mercats turístic i la dimensió dels encarregats de la intermediació entre demanda i oferta —els majoristes de vendes de viatges i estades (paquet turístic)— els tour operators, fan funcionar el mercat oligopolísticament. Unes poques empreses dominen les més petites, que han d'acceptar els criteris generals o s'han de limitar a cobrir els mercats marginals. El control de la demanda per part del tour operators és tan fort que inclou el 85% dels turistes, arribats la majoria en vols xarters i "forfait", tot i que s'incrementa, els últims anys, la modalitat del viatge "seat only", venda únicament del transport. Les illes Balears reben el 25% de totes les ofertes fetes pels tour operators europeus al Mediterrani. Els preus dels paquets turístics cap a les Balears són els més baixos

—excepte alguns països socialistes— o les zones turístiques espanyoles del sud; això és així fruit del seu control de la demanda i de la pressió exercida a l'hora de la contractació amb els empresaris o d'algunes guerres de preus entre els mateixos majoristes.

5. La imatge turística com a element condicionant del comportament turístic és un aspecte que la majoria dels teòrics del turisme i de les activitats de l'oci escullen com a tema de reflexió i investigació. Segons l'òrgan emissor podem distingir distints tipus d'imatges turístiques (agències de viatges, organismes de l'estat o de l'administració regional o local), publicitat d'hotels, de tour operators i agències de viatges més petites, d'agències d'inversió, etc.) que intenten afectar el consum o la demanda.

La guia turística intenta crear aquesta imatge. Ofereixen un llenguatge basat en la fragmentació de la realitat. En un principi inspirades en els llibres de viatges del segle XIX romàntics; posteriorment oferiran una geografia distorsionada del lloc; l'actual guia turística de les Balears està basada en la conservació del tipisme, la qual cosa determina itineraris rígids, integrant consum d'imatges i consum d'objectes. Hi ha algunes excepcions al model general. La imatge que donen de les illes Balears és la d'una sèrie de tòpics, que es transmeten d'una guia a l'altra, i d'aquestes als lectors, amb la qual cosa es crea una imatge del lloc fonamentada, més que en la realitat del que visiten, en la realitat del que llegeixen; tenen, per tant, la funció de creació d'una imatge-espectacle, defugint els elements compromesos de la realitat il·lenca.

6. Els impactes del turisme són definits com l'element conseqüencial que provoca la demanda i l'oferta a les comunitats receptores. S'estructuren en impactes sobre l'economia, la societat i el medi ambient.

L'impacte econòmic inclou, entre altres variables, la mesura dels costos i també dels beneficis econòmics resultants del desenvolupament i ús dels serveis turístics, així com les alteracions provocades en els sectors productius dels llocs d'acollida. L'impacte social mesura els canvis en el mode de vida dels residents i l'impacte ambiental inclou les alteracions del medi ambient causades pels serveis turístics.

Les mesures i els estudis per a conèixer i mitigar els impactes negatius —no sol ser així per als positius— són proposades després de fer una planificació. Aquestes planificacions provenen o d'èpoques de crisi o de situacions molt negatives.

7. L'impacte social del turisme en la societat de les illes Balears ha provocat un canvi fonamental. Tot i que ho ha fet en combinació amb altres factors com la

modernització, homogeneïtzació social, impactes dels mitjans de comunicació, etc., el turisme n'ha estat el catalitzador. Aquest canvi marca una fita en la història recent de les Illes: es parla d'un abans i un després del turisme de masses a les Balears.

Una societat rural i tradicional ha canviat a una societat moderna i urbanitzada. Tot i que al litoral el canvi és més perceptible, fins i tot als indrets on l'impacte pot semblar menor, s'han hagut d'adequar al ritme marcat pel fenomen turístic. Les característiques de la societat balear resultants de l'impacte turístic són: ràpid canvi social, estructura social heterogènia, canvi de signe migratori, canvi de l'estructura demogràfica, mobilitat vertical de les classes socials, falta d'integració dels diferents grups socials, superació definitiva de l'aïllament, economia molt especialitzada i dependent. Totes aquestes formes canviant han tengut com a resultat la provocació d'una heterogeneïtat social illenca, així com la transformació del tipus d'activitat tradicional i l'aparició de noves formes d'activitat, la transformació del sistema de valors, l'impacte sobre el mode de vida tradicional, la modificació dels sistemes de consum, etc. En paraules d'un sociòleg especialitzat en la temàtica "quinze anys de turisme de masses han transformat més les illes Balears que molts de segles d'història".

8. A través del fenomen turístic a les Balears han sorgit tota una sèrie de topònims lligats a les actuacions de caracter turístic i urbanitzador. Part d'aquests topònims usen noms ja existents, molts d'ells de forma incorrecta. Un altre grup ha donat noms nous, molt d'ells en castellà o en altres llengües estrangeres. La posició de topònims dominants, dels noms dels hotels o de les urbanitzacions residencials, tapant i apartant els topònims tradicionals, fa necessària una intervenció reguladora per part del Govern Balear i dels ajuntaments. Cal, al meu entendre, recuperar i restituir els topònims substituïts i arrabassats, com una altra acció per a la recuperació de les senyes d'identitat que el turisme ha empentejat, però no s'ha aconseguit esbucar.

9. Dels efectes o impactes del turisme en l'economia de les illes Balears, hem de dir que, a aspectes qualificats de positius, com el desenvolupament econòmic general, s'hi han d'afegir altres aspectes considerats negatius, com les perturbacions estacionals que ocasiona en l'activitat econòmica. Els efectes econòmics del turisme a les illes Balears han estat definits com un procés de "terciarització" o de "monoconreu turístic" per a manifestar que, en gran manera, l'economia illenca depèn del turisme. Alguns autors han provat de quantificar aquesta dependència (directa i indirecta) i, també "l'efecte multiplicador" del turisme sobre el conjunt de l'economia. En ambdós casos és molt gran.

10. Sobre els sectors agrari, el turisme ha provocat efectes tendents a la disminució de la importància d'aquest sector en el conjunt de l'activitat econòmica i social. El turisme provocà l'èxode rural cap als centres turístics, disminució de l'espai destinat a activitats agràries, abandó progressiu del secà i dels conreus tradicionals, expansió del regadiu i la ramaderia, augment dels agricultors a temps parcial i dels "hobby farmers", alteració dels preus de la terra en funció del seu possible ús turístic-residencial. El turisme ha implicat uns forts costos socials en el sector agrari, sobretot en les formes d'ocupació més tradicionals. De totes maneres s'ha de dir que, fins i tot si no haguessin existit el que s'anomena "competències espacials" entre l'agricultura i el turisme, el camp de les illes Balears es trobaria en una fase de recessió forta.

11. Sobre el sector secundari, el turisme ha provocat un efecte d'arrossegament en determinats subsectors industrials. La construcció i les seves indústries auxiliars, el subministre de productes per al consum dels residents i no residents, així com els subsectors lligats a l'aigua i l'energia, conformen els elements més dinàmics. Els més tradicionals es veuen sotmesos a processos de readaptació (calçat, bijuteria, tèxtil).

12. El sector terciari és el més desenvolupat dels sectors econòmics de les Balears, és el que inclou activitats lligades al turisme i, amb l'increment del temps d'oci i de l'augment dels nivells de renda, ha sofert un augment espectacular, paral·lel al del turisme. L'aportació d'aquest sector al VAB regional és del 79,85% (1985) la més alta d'Espanya, la qual cosa ja dona una mesura del procés de terciarització sofert per l'economia de Balears. L'hosteleria i la restauració aporten quasi el 40% de la producció i de l'activitat del sector terciari (la mitjana de l'estat espanyol és del 9,1%). Els serveis comercials i els transports i les comunicacions constitueixen els dos altres subsectors amb més aportació econòmica. En el subsector comercial el turisme és el que explica l'increment espectacular del nombre de llicències als municipis turístics.

El sistema de transports a les Illes adquireix una singular importància per la seva pròpia condició insular, amb tot i amb això, els transports pateixen les conseqüències directes del canvi turístic, iniciant un procés de renovació i modernització de les infraestructures. L'estacionalitat del turisme provoca importants desequilibris entre l'oferta i la demanda d'aquests serveis, provocant un sobredimensionament de les infraestructures.

13. El boom turístic dels anys seixanta i el creixement posterior del turisme, sense una planificació coherent

d'aquest creixement, ha provocat impactes ambientals negatius forts i, a segons quins llocs del litoral, molt forts. Tot això és resultat de l'ocupació intensiva del territori que comporta la instal·lació dels serveis i equipaments turístics, desplaçant del seu hàbitat fauna i vegetació, o interferint en altres mecanismes de funcionament ambiental que impossibiliten el normal desenvolupament dels ecosistemes naturals.

La urbanització és el principal impacte provocat pel desenvolupament dels centres turístics, ja que ocupa indiscriminadament espais naturals, alguns d'ells únics i irrecuperables. Especialment a la costa —ecotonus fronterer entre terra i mar— que alberga alguns dels ecosistemes més interessants i rics de la natura de les illes Balears. Ports esportius, ocupació de terres aptes per al conreu per a camps de golf, són també resultat d'aquesta pressió.

L'abocament d'aigües residuals, producte de les grans àrees turístiques, provoca processos d'eutrofització a aigües de lenta renovació o interiors i a aigües marines litorals.

La generació de fems i deixalles, estacionalment molt importants, abocats a vessadors no controlats, la sobreexplotació dels aquífers provocant intrusió marina, les explotacions d'àrids a sistemes dunars, són alguns dels més significatius exemples d'impactes ambientals, localment, més importants. Com exemple d'això és el que succeeix a les platges turístiques, en les quals el trànsit peatonal, de cotxes o motos o cavalls, la compactació provocada pels banyistes, la irrupció de passejants a hàbitats naturals litorals són un exemple d'aquesta pressió, puntualment molt intensa.

El paisatge, entès com a categoria estètica, s'ha degradat en alguns llocs de forma irrecuperable, entrant dins la dinàmica de degradació dels recursos naturals que, alhora, també, són recursos turístics.

14. Els conflictes generats per a aconseguir una major protecció de la natura o per evitar la urbanització d'àrees naturals considerades d'alt valor ambiental a les illes Balears, demostra que les activitats turístiques bàsiques o complementàries —construcció d'hotels, apartaments, infraestructures, zones de residència turístico-residencial...— són la causa fonamental d'aquesta conflictualitat en el període dels últims quinze anys, que és el que hem analitzat.

15. El model de turísticització que s'ha produït a les illes Balears és el resultat d'un procés històric, conseqüència del desenvolupament recent del turisme de masses de platja charter, que impacta en els sectors econòmics, socials i en els recursos naturals illencs, provocant un fort canvi. El model territorial tradicional és substituït per un nou model territorial al qual l'urbanisme i l'ordenació del territori desenvolupats

en els últims trenta anys proven de donar una planificació, a segons quins àmbits, justificativa de la iniciativa privada i, a altres, una ordenació més racional d'acord amb els interessos generals. L'administració central fou, fins a l'arribada de l'estatut d'autonomia de les illes Balears, l'encarregada d'administrar i dictar les lleis que haurien de regir els processos desencadenats pel turisme. El Govern Balear té en l'actualitat les competències plenes en matèria d'ordenació turística. Els ajuntaments i altres forces socials de les illes Balears sostenen opinions ben diverses respecte al model de turísticització generat a les Illes aquests darrers anys i al seu possible i necessari ordenament futur.

16. El desenvolupament històric del turisme es pot perioditzar en èpoques coherents amb unes determinades característiques. 1/ Abans de 1900, 2/ De 1900 a 1936, 3/ De 1939 a 1950, 4/ De 1950 a 1960, 5/ De 1960 a 1973, 6/ De 1973 a 1980, 7/ De 1980 fins a l'actualitat. La primera és l'època dels precedents del turisme; la segona és l'època dels inicis del turisme, si bé com a activitat de minories; la tercera és l'època interrompuda en els seus inicis per la guerra civil, amb un turisme explotat per mallorquins i conservat per mor del mercat espanyol; durant la quarta es produeixen canvis estructurals de gran transcendència a Europa que incrementaran el corrent turístic; mesures com el Pla d'Estabilització del govern espanyol posaran les bases de l'època següent; la cinquena època és la del "BOOM" turístic, la demanda creix a un ritme vertiginós molt superior al de l'oferta, apareixen els tour operator com a controladors de diversos mecanismes del negoci turístic balear i una desorganització de la planificació territorial i infraestructural; la sisena comença l'any 1973, de crisi a nivell mundial, que inicia una nova època en la qual el creixement constant de la demanda es veu reduït i fins a l'any 1980 no s'entra dins una altra època de creixement semblant a l'anterior. La disminució de visitants provocà la paralització de la construcció de nous hotels, el sector s'adapta a la nova situació amb un paper predominant de les cadenes hoteleres, les patronals i els sindicats del sector —desconeguts fins al moment— i disminueix el grau de dependència exterior; l'època actual —la setena— comença a la dècada dels anys vuitanta entrant en una etapa fortament expansiva (el "segon boom turístic") quant a nombre de visitants, canvis estructurals en l'oferta —creixement del nombre d'apartaments—, forta tendència a la concentració de l'oferta. Tot i que aquest comportament de l'oferta ha fet esvaïr-se el sentiment que el turisme és una activitat insegura a mig termini, la dependència del mercat britànic, provoca oscil·lacions i l'augment desfet de l'oferta provocat per aquest creixement de la demanda i per algunes lleis del Govern Balear, fan

parlar, a alguns, de crisi; i a altres, de reestructuració del sector turístic a Balears.

17. El turisme de masses i la consideració de l'espai insular com un espai per a l'oci, són els responsables del desenvolupament urbanístic de les illes Balears durant aquests últims anys. Un desenvolupament basat en l'extensió de la urbanització a partir de les zones costaneres, sobretot de les més accessibles. El canvi de model territorial es produeix acceleradament durant els anys seixanta.

L'antic model territorial es basava, a Mallorca, en uns nuclis de població interiors, cap d'ells —excepte Alcúdia i Palma— eren prop del litoral; Palma, la capital funcional; grans espais de producció agrària i població dispersa; una xarxa de transports bastant densa i antiquada; algunes colònies d'estiueig molt reduïdes, ran de mar.

L'actual model territorial ve definit, a Mallorca, per: la ciutat de Palma, consolidada com a centre econòmic i de poder; el litoral, en el qual els municipis costaners turístics segueixen unes directrius urbanístiques molt desenvolupistes; la Serra de Tramuntana, la difícil accessibilitat de la qual i l'absència de platges grans han provocat un fre a la urbanització, tot i que els municipis de la corona de Palma, estan immersos en un procés de forta demanda residencial; el Pla, considerat, com la resta del que hem parlat, un espai residual, si es considera des del punt de vista econòmic o turístic. Els tres principals nuclis que definien les funcions urbanes de Mallorca: Palma, Manacor i Inca, a partir del nou model territorial imposat pel turisme es redefiniran, molt més encara, en un futur proper si es mantén l'actual nivell d'urbanització, en funció dels tres grans continus costaners que s'han definit: 1/ des de s'Arenal de Lluçmajor fins als confins de Calvià i Andratx a la Badia de Palma; 2/ La costa de Llevant, des de Cala Figuera fins a Cala Rajada, amb molts de trams no urbanitzats; 3/ Les badies d'Alcúdia i Pollença, que generen un nou punt a tenir esment, com a nou centre funcional, Alcúdia i el seu port.

A Menorca la bipolaritat tradicional Maó-Ciutadella amb la carretera que els uneix —com espina de peix—, directora dels fluxos més importants, es manté, tot i que, a l'actualitat el triangle format per Maó, Sant Lluís i es Castell ostenta un major pes i les urbanitzacions i centres turístics potencien el litoral. A les Pitiüses l'esquema directiu amb la Vila d'Eivissa, sustentadora de la quasi totalitat de funcions importants del conjunt insular, es veu desbaratat pel creixement de la urbanització turística, prop d'Eivissa, a l'ampla badia de Sant Antoni de Portmany i, entre aquest municipi i el de Sant Josep; Santa Eulàlia s'uneix un poc més tard al creixement. Únicament la zona muntanyosa d'ets Amunts no ha permès, quasi

com la Serra de Tramuntana a Mallorca, un desenvolupament urbanístic d'aquesta zona. Formentera entra també dins aquest model alterat pel turisme.

18. La relació entre política i turisme apareix clarament reflectida en les actuacions de les administracions públiques. L'Estat espanyol, durant l'època del general Franco, usà el turisme per a equilibrar la seva balança de pagaments, com a plataforma de propaganda i, en canvi, l'actuació de l'administració sols es va produir en aquelles parcel·les en què l'iniciativa privada, i en alguns casos la municipal, es veien incapacitades per a resoldre els problemes sorgits. L'obsessió per a augmentar la demanda donava lloc a la ignorància del efectes que produí un creixement purament especulatiu. Durant la transició política, la provisionalitat i una certa falta d'autoritat —sobretot en els ajuntaments que no celebraren eleccions fins a l'any 1977—, juntament amb l'aparició de l'Estat de les Autonomies que delegà funcions turístiques en les comunitats autònomes, provocà reaccions diverses, tot i que l'estat central fou reticent a aquest procés.

L'estatut d'autonomia de les illes Balears forneix de competències en turisme a la Comunitat Autònoma de les illes Balears, sobretot en les atribucions següents: en matèria d'ordenació de l'oferta i de l'infraestructura turístiques; en matèria d'empreses i activitats turístiques i en matèria de promoció interior del turisme, car l'estat central, es reserva, molt gelosament, la promoció exterior.

El Parlament de les illes Balears ha legislat en matèria turística. Decrets sobre allotjaments extrahotelers, revisions dels centres d'interès turístic nacional, els anomenats decrets Cladera, pel nom del conseller de Turisme, sobre mesures d'ordenació d'establiments hotelers i d'allotjaments turístics, són algunes de les normes més importants. Els decrets Cladera, que tenien, entre altres mesures, l'obligatorietat, a les noves construccions, de deixar metres de zona verda per a cada plaça construïda han estat els més polèmics.

Amb els "Criteris generals per a l'elaboració del Pla General de l'Oferta turística de les illes Balears" es manifesten clarament les actituds de l'actual Govern de les Balears, contestades per l'Oposició d'esquerres i per una part dels empresaris turístics, amb la qual cosa es dona una certa visió del futur de les illes Balears, en matèria turística, no consensuat, ni amb acords generalitzats, tot i que la postura dels col·lectius majoritaris opten per una planificació del futur turístic, amb una limitació de l'oferta i una protecció dels espais naturals que encara queden a les illes Balears.